

— Ivan Jurišić —

ISSN 0353-295X
RADOVI – Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 37, Zagreb 2005.

UDK 94(497.562)~1683/1712~
Izvorni znanstveni rad

Lika i Krbava od Velikog rata za oslobođenje do inkorporacije u Karlovački generalat (1683-1712)

Na temelju relevantne arhivske građe i dostupne literature autor daje prikaz zbivanja u vezi s Likom i Krbavom u vrijeme nedoumica bečkog dvora oko budućnosti krajiškog sustava, pri čemu su upravo tamošnja zbivanja u mnogočemu bila prethodnica preustroja Karlovačkog generalata polovicom 18. stoljeća. Gledano šire, u ličkim su događanjima uočljivi i prvi oblici kasnije sustavno provedenog preustroja čitave hrvatske Vojne krajine. Pored političkih zbivanja, ovaj se prilog dotiče i financiranja Like i Krbave u spomenutom razdoblju, kao i nekih problema vezanih za tamošnje stanovništvo, bilo da se ra di o starosjediocima ili o novonaseljenim obiteljima.

Ključne riječi: Lika, Krbava, Vojna krajina, Karlovački generalat, 17-18. stoljeće.

Neriješeni osmanlijsko – austrijski odnosi (borba za Ugarsku) doveli su 1683. do njihova međusobnog sukoba i do tzv. Velikog turskog rata (1683-1699) u kojem su na stranu Austrije stale još neke zemlje (Mletačka Republika, Poljska i Rusija) organizirane od 1684. i uz potporu pape Inocenta XI. u tzv. «Svetu ligu». Velika osmanlijska vojska kreće prema Beču. Nakon duge i neuspjele opsade (1683), Osmanlije trpe neuspjeh u dugotrajnom ratu.

Nakon što su Osmanlije protjerani iz Ugarske, njihova je moć naglo opala tijekom uspješnog protuudara postrojba Habsburške Monarhije. Krajiške postrojbe znatno su doprinijele uspjesima carske vojske u Ugarskoj i na ostalim područjima Monarhije, od Drave do mora. Sudjelovale su u velikim bitkama unutar carskih armija i samostalno prodirale, u manjim ili većim napadima, sve dublje u osmanlijsko područje.

Katastrofom osmanlijske vojske pod Bečom 1683. oslabio je pritisak na Hrvatsku i Slavoniju. Stoga su krajišnici mogli već 1684/85. na širokom bojištu prijeći u protunapad. Počinje oslobađanje, odnosno ponovno osvajanje velikog dijela nekadašnjih županija Like i Krbave, nakon što su stoljeće i pol pripadale Osman-skom Carstvu. Ciljanim su udarima prodirali u Liku i Krbavu i tako poharali zemlju da su se osmanlijske posade jedva mogle održati i u onim utvrdama koje krajišnici još nisu bili osvojili. Krajišnici su svu raspoloživu pšenicu i stoku odnijeli sa sobom kao ratni plijen, a sela i kuće spalili.¹

¹ Amstadt, 1969, 126.

U nekoliko godina, postrojbe krajišnika, regrutirane od dragovoljaca, uspjele su prisiliti Osmanlije na uzmak iz Like i Krbave te 1689. osvojiti posljednje neprijateljske utvrde. Osmanlijske posade utvrda morale su se konačno i zauvijek povući iz Like. Pored toga što je na taj način ponovno osvojena većina mjesta koja su izgubljena još 1522., proširen je i Karlovački generalat prema jugu, uz porast teritorija i ljudstva.

Na spomenute bojne aktivnosti tamošnje je krajišnike već desetljećima, pored ostaloga, silila sasvim određena nevolja. Prenaseljenost mnogih područja mogla se riješiti samo proširenjem na teritorij koji su Osmanlije osvojili, tim više što su ratne operacije 1683-1699. pokrenule veliki val izbjeglica iz Like i Krbave. Mnogštvo je njih došlo na područje oko Otočca i Korane u razdoblju od 1685. do 1686. No, budući da su uskoro mnoga mjesta u Lici bila «očišćena» od Osmanlija, bojovnike – osobito one iz Primorske krajine – slijedile su njihove obitelji i naselile se ondje.

Nestankom osmanlijske opasnosti i njihovim protjerivanjem iz Ugarske, napose iz Like, počelo se ponovno postavljati pitanje o budućoj zadaći krajiške institucije, o njezinoj svrsishodnosti u Lici i na širem prostoru. Ponovno dolaze, dakle, do izražaja one snage koje žele posve okončati s krajiškim uređenjem ne želeći ga na području Like, ali i one koje ga žele u promijenjenom obliku, drukčijeg od onog u Karlovačkom generalatu, posebno glede financiranja.

Posljedica je toga bila da – u razdoblju gotovo pola stoljeća stalnih napetosti, nemira i smutnja zbog ojačanih sukoba između interesa hrvatskih staleža, unutarnjeaustrijskih zemalja, carskih vlasti i krajiškog stanovništva – krajiške institucije u Lici i u cijelom Karlovačkom (i Varaždinskom) generalatu, nisu mogle ući u mirno razdoblje.

Stoga nakon ponovnog osvajanja ovog područja počinju dvadesetogodišnje nesuglasice oko budućnosti Like između samih stanovnika Like, Dvorske komore u Grazu i Beču te krajiških vlasti. Obnovljene su i rasprave oko ponovnog pripajanja Like Kraljevini Hrvatskoj, iako nije bilo izgleda da se to i ostvari. Također nije moglo doći ni do povrata ovog teritorija nekadašnjoj zemaljskoj gospodi, jer su Zrinski i Frankopani, kao jedini tamošnji veliki posjednici, bili uklonjeni 1671. nakon «magnatske» zavjere, tj. neuspjelog pokušaja otpora hrvatskih i mađarskih velikaša bečkom centralizmu.

Zapovjedništvo Karlovačkog generalata umiješalo se već 1690. u tada još neuređene odnose u Lici i Krbavi te je zapovjednik Otočca imenovan za privremenog zapovjednika cijelog područja sa zadaćom da ondje organizira vojnokrajiški sustav.² Istovremeno je poslan povjerenik (komesar) da nadgleda daljnje naseljavanje te da osniva seoske općine u Lici. Najznačajnije utvrde i mjesta – Bilaj, Novi, Ribnik, Vrebac, Budak, Široka Kula i Perušić u Lici i Udbina u Krbavi –

² Isto, 129.

zaposjeli su plaćeni i neplaćeni krajišnici iz natkapetanije Senj i kapetanije Otočac. Lika je privremeno priključena Karlovačkom generalatu.³

No već sljedeće, 1691. godine, ovdje je formalno obnovljena posebna županija te su imenovani veliki župan i podžupan Ličko-krbavske županije. Ona ipak nije vraćena pod jurisdikciju Hrvatskog sabora i bana jer je vlasnik zemalja stečenih u ratu bila Dvorska komora u Beču.

S obzirom da su gospodarski problemi Like bili jednako teški kao i oni u ostalim dijelovima Karlovačkog generalata, da bi se što više smanjili troškovi njezina izdržavanja, pokušalo se promijeniti sam način financiranja i napraviti ga učinkovitijim.

Kako je Komora to područje smatrala novostečevinom, namjeravala je njome raspolagati u suglasnosti s carem a ne s unutarnjeaustrijskim staležima, prodala je 1692. Liku, Krbavu i Karlobag grofu Adolfu von Sinzendorfu za 80 000 guldena. Ovaj su kupoprodajni ugovor oštro odbili vojni zapovjednici i narod Like. Uslijedit će cijeli niz upravnih problema koji su konačno doveli do inkorporacije Like u Karlovački generalat 1712. godine.

Vojne vlasti Karlovačkog generalata protivile su se prodaji Like civilnoj osobi smatrajući je opasnim za sigurnost Krajine jer je Lika graničila s Osmanskim Carstvom i Mletačkom Republikom. Sami Ličani nisu željeli postati podložnici grofa Sinzendorfa ili Dvorske komore i biti obvezni na razna davanja i tlaku, smatrajući se krajišnicima, a ne seljacima, kmetovima. Sinzendorf je, naime, uza sav otpor krajišnika i njihovih časnika, pokušao prisvojiti njihove legitimno stečene zemljišne posjede, tj. ući u posjed njihovih zemljišta. To mu je uspjelo putem privatne parnice jedino u Karlobagu.

Ali, kad je Sinzendorfov upravitelj 1693. počeo utjerivati desetinu, odnosi sa stanovništvom toliko su se zaoštrili da je postojala stalna prijetnja da nezadovoljstvo naroda preraste u otvoreni ustanak. Budući da su i vojne vlasti i Dvorska komora željele spriječiti nemire u tom istaknutom dijelu Krajine, potakli su Sinzendorfa da odustane od daljnjeg zaposjedanja Like. Budući da je prihvatio njihov prijedlog, ugovor o kupnji je razvrgnut. Sinzendorf je, zapravo, Liku prodao natrag Dvorskoj komori i iz toga izvukao znatnu financijsku dobit. Lika je predana na upravu unutarnjeaustrijskoj Dvorskoj komori u Grazu. Ona je 1694. za upravitelja, odnosno zapovjednika Like, imenovala velikog kapetana Senja, grofa Antonia Coronina.⁴

Uz vojne zapovjednike i narod, protiv spomenutoga kupoprodajnog ugovora prosvjedovali su i unutarnjeaustrijski staleži te su također tražili da se ugovor raskine, iako Lika, prema «Bruškom Libelu» iz 1578., nije spadala pod njihovu nadležnost.

³ Isto.

⁴ Kaser, 1997, 164-165.

Nakon što je stekla Liku i Krbavu, Komora u Grazu pokušala je ondje uvesti civilnu upravu. Kad je komorski časnik, spomenuti grof Coronini pokušao, po naredbi, i vojno osoblje u Lici nasilno podložiti komorskoj upravi (da bi se ukinula dvojna vlast, tzv. *imperium mixtum*), naišao je na odlučan otpor velikog kapetana (*Oberhauptman*) Senja, Rudolfa, grofa od Edlinga, koji je na tom području bio postavljen za upravitelja generalova ureda.

Iz njegovih izvješća, koje je slao u Karlovački generalat, vidljivo je kako su mu se tamošnji krajiški časnici žalili da su mjere komorskog ureda u Lici potpuno poremetile, dapače, rastrojile funkcioniranje vojnog sustava u Lici i Krbavi, dok su se neredi i neraspoloženje, koji su do dolaska komorske vlasti onamo bili prigušeni i tek tinjali, sada počeli raspirivati u otvoreni ustanak.

Da bi uspostavio mir na tom prostoru i sredio zamršeno stanje nastalo uslijed ispreplitanja ove dvije vlasti u Lici, car Leopold I. (1657-1705) je u lipnju 1696. zapovjedio Dvorskom ratnom vijeću u Beču da, u suglasnosti s unutarnjeaustrijskom komorom u Grazu, provede vojnu, crkvenu, upravnu (administrativnu) i privrednu reorganizaciju tog područja. No, nadležne su vlasti odugovlačile s provođenjem propisanih mjera, dok su ih krajiški časnici odbili zbog opasnosti koja je prijetila od Bihaća.

Tek nakon Karlovačkog mira (1699) mogao se napraviti konkretan plan po kojem je Dvorska komora u Grazu trebala dobiti područje s one strane Kapele (dakle i dio Karlovačkog generalata) i zadržati veliki dio Like da bi uvela civilnu upravu. Krbava i gornja Lika te Primorska krajina, dakle, područja uz samu granicu, trebale su se priključiti natkapetaniji Senj, a krajišnike iz mjesta koja su trebala doći pod komorsku upravu, premjestiti u Krbavu. Pritom se širenjem Krajine na dijelove Like željelo ne prouzročiti dodatne troškove, kao i to da Dvorska komora, zbog odvajanja dijela Like za buduće krajiško područje, pretrpi što manje štete. Zbog toga je čak bilo u planu cijelo područje Karlovačkog generalata, koje se više nije nalazilo neposredno uz tursku granicu, zamijeniti s Dvorskom komorom za one dijelove Like koji su se nalazili uz osmanlijsku granicu. Time bi se oslobodilo i dio plaćenih postrojba iz Karlovačkog generalata i premjestilo u Liku. Da je taj plan ostvaren, Karlovački bi generalat bio gotovo potpuno raspušten.⁵

Spomenuti je projekt propao već pri prvim pokušajima njegova provođenja. S jedne strane, narod nije htio odseliti iz svojih sela, a s druge, nije se htio podčiniti omraženoj civilnoj (komorskoj) upravi.

Često je dolazilo do napetosti, čak i do žestokih sukoba između naseljenika-starosjedilaca (dijelom i Hrvata koji su prešli s islama na kršćanstvo) i novonaseljenih krajišnika, doseljenika iz Generalata. Domaći je svijet naime bio povrijeđen u svom prastarom pravnom shvaćanju o ničijoj (opasnoj) zemlji, koja treba dopasti domaćim ljudima a ne strancima, osobito nakon popisivanja zemljišnog fonda

⁵ Kaser, 1997, 165.

oslobođenog područja, koje je nakon Karlovačkog mira, a po nalogu bečkog dvora, obavljeno 1702. godine. Učinjeno je prilično zlonamjerno (tendenciozno) jer se namjerno stalno ponavljalo pitanje je li poznat vlasnik pojedinog zemljišta iz razdoblja prije negoli je dospjelo pod vlast Osmanlija. Naravno, uvijek je uslijedio negativni odgovor. Tako je austrijska komora dobila na raspolaganje stare hrvatske posjede, koje je podijelila strancima. Najmirnije je bilo u krajevima Like čije je pučanstvo dolaskom Osmanlija prešlo na islam, a nakon njihova oslobođanja vratilo se na katoličanstvo (svećenik Marko Mesić priveo je natrag katoličanstvu cijelu okolicu Perušića), jer su tu imovinske prilike ostale nepromijenjene. No, unatoč svim međusobnim nesporazumima, ujedinjavala ih je mržnja protiv svake vrste civilne uprave i zajedno su istupali protiv komorskih službenika, tim više što su ovi bez iznimke gledali samo da iz Like izvuku što veću osobnu materijalnu dobit i korist, ne obazirući se pritom na interese i potrebe tamošnjeg naroda. Stoga u svim onim mjestima u kojima je komora provodila novo naseljavanje dolazi do teških gospodarsko-socijalnih kriza. Otpor krajišnika bio je toliko jak da se komorska uprava u Lici održavala i mogla djelovati tek uz stalnu prisutnost regularnih carskih postrojba. Nekoliko carskih komisija uzaludno je pokušavalo srediti stanje u Lici i umiriti stanovništvo. Njihov otpor bio je stalan i uporan, kulminirajući 1702. otvorenom pobunom gotovo cjelokupnoga tamošnjeg stanovništva protiv Coroninija, starog upravitelja Like (protiv kojeg su, zbog njegova lošeg postupanja, bile podignute mnoge tužbe, pa je neko vrijeme bio i opozvan s ove dužnosti), i novoga, turanjskog kapetana Jakoba Ramschüssela (koji je također ubrzo navukao na sebe gnjev ličkog pučanstva). Kada ih je Coronini (koji se ponovno vratio u Liku) želio prisiliti na pokornost bezobzirnom strogošću i brutalnom silom, izazvao je takvu ogorčenost Ličana da su napali sjedište komorske uprave u Ribniku.

Kad su Coronini i Ramschüssel pošli izvidjeti uzroke bune, razjareni ih je narod ubio pred samim oltarom ribničke crkve koja se tada nalazila na otočiću usred rijeke Like, a svi su se ostali komorski službenici (časnici) morali spašavati bijegom iz Like. Time je prvi put onemogućena provedba spomenutog projekta.⁶

Da bi se i dalje zadržao privid civilne uprave u Lici, komora je godinu dana nakon toga (1703) angažirala novog upravitelja za Liku, baruna Andreasa Obersburga. No i on je doživio sličnu sudbinu kao i dvojica prethodnika te je zajedno s upravnim osobljem Komore protjeran iz Like. Privremenu upravu preuzeo je veliki kapetan Senja. Time je ponovno onemogućena provedba plana.

Unatoč ovakvom ponašanju prema komorskom osoblju, stanovnici su Like neprestano isticali svoju vjernost caru i ponavljali staru molbu da žele biti krajišnici. Car Josip I. (1705-1711) bio je voljan ispuniti im želju jer se u tom trenutku želja poklopila s vladarskim interesima Habsburgovaca: težili su istomu – suprotstaviti

⁶ Isto, 166.

se nemilolj nasilnosti zemaljskih staleža. Budući da su postali njegovo oruđe za nadzor unutarnjeaustrijskih zemalja, krajišnici su dobili podršku cara.⁷ Lika je bila prvi prostor u cijeloj Krajini u kojem staleži nisu imali velikog utjecaja kao u Varaždinskom i Karlovačkom generalatu, a novčano su ga uzdržavali. Počinje se tada koristiti i kao instrument suzbijanja utjecaja zemaljskih staleža Koruške, Kranjske i Štajerske koji je stečen putem privilegija na sumnjiv način. Mogućnost da se zemaljski staleži putem Krajine suprotstave centralnoj vlasti na prelasku iz dvorskog u prosvijećeni apsolutizam, bila je prijetnja uspostavi potpune centralizacije vlasti te je car, potaknut i time što u Karlovačkom i Varaždinskom generalatu nije bilo više utjecaja ostalih staleža (npr. hrvatskih i ugarskih), odlučio prvo pokrenuti preustroj Vojne krajine, što je bilo moguće tim više što ni u ostalim krajinama (osim u Banskoj krajini) utjecaj staleža nije bio toliko jak kao u civilnim dijelovima Monarhije. Ovim je, naravno, projekt smanjivanja Karlovačkog generalata definitivno napušten. Ostao je u dotadašnjem opsegu, štoviše i cijela je Lika postala njegovim dijelom, tj. dio Krajine.⁸

Godine 1711. osnovano je dvorsko vojno povjerenstvo koje je trebalo pripremiti uspostavu vojne uprave u Lici. U drugoj polovici 1712. povjerenstvo je poduzelo sve potrebne mjere oko preuzimanja upravne vlasti.

Lički je distrikt dobio u Karlovačkom generalatu poseban upravni status. Zapovjednik je imao funkciju velikog kapetana. Stanovnici Like dobili su ista prava i obveze kao i ostali krajišnici. Iako je bilo podređeno Karlovačkom generalatu, područje Like i Krbave dobilo je svoje vlastito krajiško sudstvo. Dakle, bio je ustanovljen zaseban vojni sud s jurisdikcijom nad 12 kapetanija. U kazneno-pravnim poslovima sud je bio podčinjen pukovnijskom sudu u Karlovcu (koji je morao potvrditi svaku presudu ličkog suda), dok je u civilnim poslovima mogao djelovati samostalno. Unutarnjeaustrijsko Dvorsko ratno vijeće bilo je druga i posljednja instancija, a u kazneno-pravnim poslovima treća instancija. Sud se sastojao od 14 članova. Predsjednik je uvijek bio službujući kapetan ličkog zapovjedništva. Uz njega je bio sudski pisar i 12 sudskih prisjednika (porotnika), od kojih je 8 bilo nadležno za civilne, a 4 za kazneno-pravne poslove. Glavari sela (knezovi) imali su dotada funkcije na svim sudbenim instancijama. Uvođenjem vojnog suda one su im ukinute.

U kolovozu 1712. dovršena je upravna (administrativna) podjela ličkog distrikta na kapetanije i porkulabije.⁹ U Krbavi su bile uvedene tri kapetanije i jedna porkulabija, a u Lici devet kapetanija i tri porkulabije.¹⁰

⁷ Amstadt, 1969, 132.

⁸ Kaser, 1997, 166.

⁹ Porkulabijom je upravljao časnik porkulab, zapovjednik utvrde.

¹⁰ Kaser, 1977, 167-168. – U Krbavi su bile slijedeće tri kapetanije: a) Bunić, sa selima Bunić i Korenica, b) Udbina, sa selima Udbina, Mutilić, Visuć, Srednja gora, Bruvno i Mazin te c) Podlapac, sa selima Jošane, Mekinjar, Pisać, Pećane i Podlapac. Ovamo je pripadala i porkulabija

Inkorporiranjem Like i Krbave u Karlovački generalat bili su prije svega (barem trenutno) uklonjeni uzroci nemira i nezadovoljstva tamošnjeg stanovništva, a iz dva desetljeća borbe između vlasti unutrašnjegaustrijskih zemalja i interesa Krajine, odnosno njezinih stanovnika, kao pobjednici izašli su krajišnici. Krajiška se institucija ovime teritorijalno proširila i na dio sjevernojadranske obale. Austrijski su zapovjednici tako grupirali vojne snage i tako organizirali kapetaniju Liku da je nadmoćna pozicija ključne turske utvrde Bihaća ponovno bila poništena. Dakle, snage su bile izjednačene tim bolje što je napadna snaga Osmanlija nakon poraza pod Bečom 1683. znatno oslabila.

Financiranje

Budući da unutarnjegaustrijski staleži nisu više dolazili u obzir za izdržavanje Like (nakon što je propao plan iz 1700. godine), morala je tu obvezu na sebe preuzeti Bečka dvorska komora. O tom se problemu već tada puno raspravljalo na relaciji Dvorsko ratno vijeće u Beču i Dvorska komora. Budući da je bilo dovoljno neplaćenih vojnika, anakronizam je bio izdržavanje većeg broja plaćenih postrojba. Zbog toga je u razgovorima zaključeno da će u Lici biti plaćeni samo zapovjedni stožer i tjelesna straža velikog kapetana.¹¹ Svi ostali časnici (kapetani-satnici, porkulabi, zastavnici, knezovi) i dočasnici nisu bili plaćeni, nego su umjesto plaće dobivali zemlju, kao i pješaštvo i husari. Izdržavali su se njezinim plodovima jednako kao i plaćeni časnici i dočasnici.

Ovaj prvi korak u smanjivanju financijskih potreba u Ličkoj krajini mogao je biti proveden, dok se drugi – koji je zahtijevao da se ovakve smanjene financijske potrebe pokrivaju potpuno ili najvećim dijelom davanjima krajiških obitelji i časnika, čime bi se lički distrikt zapravo samofinancirao – tada pokazao promašenim. Prihodi od raznih taksa (zakupnine i sudske kazne), uvedeni u tu svrhu, bili su daleko manji od očekivanih i dostatni samo za plaćanje zapovjednika Like (plaća mu je iznosila 1500 guldena).

Komić koja je bila pod kapetanijom Udbina. Lika je bila podijeljena na 9 kapetanija i 3 porkulabije: a) Zvonigrad na Zrmanji sa selima Zvonigrad i Popina, b) Gračac (sastojala se samo od istoimenog sela), c) Lovinac, sa selima Lovinac, Ploča i Raduč, d) Bilaj, sa selima Bilaj i Ostrovica, e) Perušić, sa selima Perušić, Kaluderovica, Mušaluk i Budak, f) Novi, sa selima Divoselo i Novi, g) Ribnik, sa selima Počitelj i Ribnik, h) Vrebac, sa selima Mogorić i Vrebac, i) Medak (sastojala se samo od istoimenog sela) te porkulabije: a) Smiljan, b) Pazarište (obje u sastavu kapetanije Novi) i c) Široka Kula (u sastavu kapetanije Perušić).

¹¹ KA, HKR, KZLA, VII, 349, 1, 52, 784 – Godine 1737. stožeru su pripadali: zapovjednik (veliki kapetan), poručnik, narednik, dva desetnika, četiri razvodnika, dva bubnjara, trideset vojnika tjelesne straže i pomoćno (nevojničko) osoblje (vojni kapelan, vojni ranarnik, dva časnička podvornika, zemaljski tužitelj i topnik). Ukupno je bilo 47 plaćenih osoba.

Unatoč tim početnim poteškoćama, ovaj je sustav samofinanciranja postupno uveden u cijeloj Vojnoj krajini. Posjedovanje zemlje postat će temeljem krajiškog sustava i zamijenit će plaću. Time će nastati i zemljišni posjedi oslobođeni davanja jer će umjesto davanja krajišnici biti obvezni obavljati vojnu službu.

Međutim, bilo je potrebno utvrditi i koliko uopće ima ljudi u Lici i kakva je bila struktura zemljišta pri ulasku Like u Karlovački generalat. Da bi se dobio popis obitelji koje su se već naselile na tom području, njihovih zemljišnih posjeda i raspoloživ broj za vojnu službu sposobnih osoba, obavljen je popis stanovništva. Započeo je vjerojatno 20. rujna u Korenici, a završio 30. listopada 1712. u Novom.¹² To je prvi popis na širem području Krajine i jedini sačuvani do pojedinosti. Iz njega se jasno vidi struktura zemljišnih i obiteljskih odnosa.

Stanovništvo

Ratni sukobi koji su od 1685. do 1689. trajali u Lici gotovo su je potpuno ispraznili jer je stanovništvo masovno bježalo. U sljedeća dva desetljeća, Lika je ponovno naseljena. Budući da je ostalo vrlo malo dotadašnjeg stanovništva, dolaskom novih obitelji pučanstvo se Like u ta dva desetljeća potpuno promijenilo. Najviše novog stanovništva dolazi iz Primorske krajine koja je bila prenapučena već polovicom 17. stoljeća. Ponovno je naseljavanje završeno velikim dijelom oko 1712. godine. Do 1746. broj stanovnika nije više znatno rastao i sveo se gotovo isključivo na prirodni prirast koji je godišnje iznosio 242,2 osobe.

Usporedno s ponovnim naseljavanjem događalo se i uzimanje zemlje u posjed. Već nakon 1701. velik dio zemlje, koju se dalo kultivirati, ponovno je bio obrađen. Zemlju su naseljenici mogli steći, tj. postati njezini posjednici ili kupnjom (što se događalo rijetko) ili dobivanjem u baštinu od uprave Bečke dvorske komore (uz tzv. konfirmacijsku potvrdu o uvođenju u posjed) ili pak sabljom (tj. uzurpacijom, kako su je nazivale vojne vlasti Like). Na taj je način zemlju steklo najviše naseljenih obitelji, ali se smatrao donekle ilegalnim jer za razliku od prva dva načina nije bio organiziran i u njemu nije sudjelovala uprava Dvorske komore. Dakle, naseljavanje i podjela zemljišnih posjeda bila je uglavnom provedena neregularno. Obitelji koje pri naseljavanju nisu stekle zemlju do 1712., kada Lika ulazi u sastav Generalata, dobile su status bezemljaša (preszemplacken)¹³ i njihove se članove nije pozivalo u vojnu službu. Naime, zemljišni su posjedi 1712. već do te mjere bili razdijeljeni da novi doseljenici nisu mogli dobiti količinu zemlje dovoljnu za izdržavanje obitelji. Počinju sporovi oko međa, a i iseljavanje stanovništva nezadovoljnog prvenstveno političkom situacijom. Ovo je nezadovoljstvo donekle stišano

¹² Kaser, 1977, 169.

¹³ KA, HKR, KZLA, VII, 349, 2, 89, 403.

inkorporiranjem cjelokupne Like u Karlovački generalat. Kasnija iseljavanja bila su motivirana, s jedne strane, lošom zemljom, odnosno općim nedostatkom zemlje i glađu, a s druge, pogoršavanjem životnih uvjeta zbog lošeg ponašanja lokalnih krajiških časnika prema tamošnjem stanovništvu.

Zaključak

Zbivanja u Lici u mnogočemu su prethodnica preustroja generalata polovicom 18. stoljeća. Nakon početnog lutanja i smjenjivanja više institucija u upravi, pokušalo se vlast u Lici, a osobito njezino izdržavanje, organizirati na nov, drukčiji način, ali je – prodajom njezina teritorija pojedincu, civilnoj osobi – izazvalo otpor vojnokrajiških vlasti, unutrašnjeaustrijskih vlasti i, konačno, samog stanovništva Like. Nakon pokušaja Komore u Grazu da ondje učvrsti civilnu upravu, što je izazvalo sveopće nezadovoljstvo i reakciju, Leopold I. određuje da se u Lici provede mnogostruki preustroj, ali ga niti jedna institucija vlasti nije bila voljna provesti jer je svaka strana željela zadržati barem onu poziciju koju je dotada ondje stekla.

Pred izazovom da u Lici dođe do učvršćenja moći unutarnjeaustrijske dvorske komore – uz drastično smanjenje teritorija Karlovačkog generalata i uz ogromno neraspoloženje tamošnjega krajiškog stanovništva koje je odbijalo svaku pomisao da bude podložno nekome a ne caru i vojnim zapovjednicima (zbog čega je čak prijetila mogućnost otvorene pobune stanovništva) – vladar je odlučio Liku inkorporirati u Karlovački generalat iz dva razloga. Prvi i osnovni bio je taj je da je u Ličanima vidio – kao uostalom i u drugim krajišnicima iz Karlovačkog i Varaždinskog generalata koji su bili smješteni uz unutarnjeaustrijske pokrajine – moćan instrument za nadzor pokrajina Kranjske, Koruške i Štajerske, ali tek onda ako i kada budu ustrojeni po novim principima. Drugi je razlog proizlazio iz činjenice da se takvo razmišljanje uklapalo već tada u ranu fazu izgradnje apsolutističkog sustava vlasti u Monarhiji, jer je upravljanju iz jednog centra smetao upravo partikularizam teritorija i posebnost staleža koji su kroz određena stečena prava u upravljanju Karlovačkim i Varaždinskim generalatom imali znatan stupanj neovisnosti o Beču. Pritom je, dakako, shodno promjeni funkcije Like i velikog dijela Karlovačkog i u potpunosti Varaždinskog generalata (budući da ta područja nisu više bila graničila s Osmanskim Carstvom), njihovu strukturu trebalo uskladiti s novonastalom situacijom i preustrojem, a njihova područja pretvoriti u vojne baze moći Habsburgovaca, tj. jeftinu zalihu dobre i brojne vojske. Dakle, i Krajina je trebala odigrati veliku i važnu ulogu u stvaranju centralistički upravljane države.

Stoga su upravo u Lici uočljivi prvi oblici kasnije sustavno provedenog preustroja Krajine. Upravo u Lici seoski kneževi gube jednu od svojih dotadašnjih funkcija u sudstvu. Ondje se zatim po prvi put pokušava uvesti samofinanciranje

Krajine: u cilju smanjivanja troškova izdržavanja krajišnika, postrojbe se baziraju na neplaćenu ljudstvu. Tako će posjedovanje zemlje postati temeljem krajiškog sustava i zamijenit će plaće. Vojnici koji su živjeli izvan Krajine, a nisu ondje imali nikakvo zemljište i za službu ih je trebalo plaćati, uočeni su već tada u Lici kao dio anakronizma, tim više što je bilo dovoljno domaćeg ljudstva za krajiške vojnike koji su se trebali izdržavati od svojih zemljišnih posjeda. Konačno, da bi se dobila stvarna slika ljudstva Like, provodi se prvi popis stanovništva.

Popis arhivske građe i literature

1. KA, HKR, KZLA, VII, 349, 1-2: Kriegsarchiv, Hofkriegsrat, Kanzleiarchiv. Joseph Friedrich. H. zu Sachsen, *Beitrag zur Geschichte der Warasdiner und Karlstädter Grenz Verfassung mit 112. Beylagen*, Wien 1781. (Ratni arhiv, Dvorsko ratno vijeće, Arhiv dvorske kancelarije. Josip Fridrih, vojvoda od Saske, *Prilog povijesti ustroja Varaždinske i Karlovačke krajine sa 112 priloga*, Beč 1781).
2. J. Amstadt, *Die k. k. Militärgrenze 1522-1881.*, Würzburg 1969.
3. K. Kaser, *Slobodni seljak i vojnik*, Zagreb 1997. (naslov izvornika: K. Kaser, *Freier Bauer und Soldat*, Böhlau Verlag, Wien-Köln, Weimar 1996).

Summary

The Counties of Lika and Krbava from the Great Vienna War till Their Incorporation in the Karlovac Generalate (1683-1712)

Based on the relevant archival material and literature available to him, the author has tried to reconstruct the sequence of events connected with the counties of Lika and Krbava, during the period in which the Court in Vienna had not finally decided about the future of the Military Border system in Croatia. The events taking place in the above-mentioned two counties were in many ways announcing the reorganization of the Karlovac Generalate in the middle of the 18th century. The events in Lika paved the way for the first forms of future reconstruction of the entire Military Border system, which would take place later. Besides the political events, the text deals also with financing of Lika and Krbava in that period, as well as with certain problems connected with local inhabitants, both indigenous and newly settled population.

Key words: Lika, Krbava, Military Border, Karlovac Generalate, 17th-18th centuries.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka